

Дубровіна І.В.,

старший викладач кафедри філологічних, суспільно-гуманітарних та мистецьких дисциплін Комунального вищого навчального закладу Київської обласної ради "Академія неперервної освіти", кандидат педагогічних наук

СТИМУЛЮВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто методологічний аспект стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності, що є педагогічною умовою організації самоосвітньої діяльності з метою забезпечення високого рівня професійного самовдосконалення. Указано напрями та особливості стимулювання позитивної мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної освіти, спрямовані на становлення інноваційного педагогічного світогляду, формування стійкої позитивної мотивації до неперервної освіти.

Ключові слова: *стимулювання мотивації, самоосвітня діяльність, напрями формування мотивації, професійне самовдосконалення.*

Актуальність порушеної проблеми. На сучасному етапі модернізації післядипломної освіти особливого значення набуває проблема стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності педагогічних працівників. Суб'єктивність самоосвітньої діяльності полягає в тому, що вона здійснюється безпосередньо об'єктом, що її пізнає, а мотивація залежить від самого індивіда та рівня стимулювання його діяльності. Тому виникла необхідність у дослідженні проблеми стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти як однієї із педагогічних умов, у розгляді категорій "стимул", "стимулювання", "стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності".

Мета статті полягає в розкритті методологічних засад формування мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. У системі післядипломної педагогічної освіти постійно здійснюється орієнтація на актуальні освітні запити й потреби педагогічних кадрів, оскільки стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності спонукає до досягнення поставленої мети без прямого зовнішнього впливу на особистість.

До терміна "стимул" зверталися у працях Ю. Бабанський [1], Л. Декерс [5], В. Загвазінський [7], Г. Костюк [8], Н. Кузьміна [9], І. Лернер [10], В. Маслов [11], О. Олексюк [14] та ін.

У психології поняття "стимул" визначається як "вплив, який обумовлює динаміку психічних станів індивіда, що позначається як реакція та відноситься до неї як причина до наслідку; пробудження, ефект якого опосередкований психікою людини, її поглядами, почуттями, настроями, інтересами, прагненнями і т.д." [17, с. 385]. Відповідно до принципу детермінізму у психології стверджується, що внутрішні мотиви виникають, коли вдосконалюються, функціонують за певних зовнішніх передумов (стимулів).

У психології категорію "стимул" розуміють як зовнішній вплив, спонукальну причину, що суб'єктивно сприймається й викликає спрямовану активність людини [17].

Вагому роль у науковому обґрунтуванні проблеми стимулів має вчення Л. Виготського [3], який докладно проаналізував психологічну природу стимулів, збагатив і розширив відповідний поняттєвий апарат, увів терміни: "стимули-знаки", "стимули-об'єкти", "стимули-засоби"; установив їх ієрархію.

Подальший розвиток ідеї вченого отримали у працях О. Леонтьєва [16]. Це сприяло з'ясуванню багатьох істотних аспектів проблеми взаємозв'язку мотивів і стимулів, їх методологічну основу. Учений зазначав, що стимули виступають збудниками, які в певній формі відображають конкретні елементи значення (ті чи інші поняття, ідеї, знання, моральні норми і вимоги). Ефективність впливу стимулів перевіряється тим, наскільки повно вони втілюються в мотивах, розкриваються в діях, вчинках і словах людини.

У наукових джерелах виокремлюють зовнішні (освітнє середовище, заохочення, покарання) та внутрішні (прагнення педагогів до самовдосконалення, самоствердження) стимули [4]. Так, Н. Кекух [4] пов'язує внутрішні стимули з потребами, мотивами, інтересами, бажаннями індивіда реалізувати свої здібності. Ученим запропоновано два підходи до розуміння цієї категорії: психологічний підхід, що пов'язує це явище з мотиваційними та ціннісними характеристиками; соціальний підхід, який характеризує стимул як зовнішній, соціальний фактор.

Залежно від аспекту дослідження науковці по-різному трактують сутність поняття "стимул": одні вважають його зовнішнім збудником (О. Кузьміна [9]), інші – ототожнюють поняття "стимул" і "мотив" (І. Наумченко [13]). У зв'язку з цим дослідники поділяють мотиви і стимули на два види: соціальні й пізнавальні, перші із яких класифікують на широкі соціальні мотиви, що складаються у прагненні отримати знання, щоб досягти досконалості у своїй професії і бути корисним суспільству; пізнавальні мотиви формують у людини певні якості самоствердження, авторитету.

К. Платонов [15] вважає, що стимул – це вплив зовнішнього світу, що створює духовну потребу, яка формує її в моральну мету або мотив діяльності людини.

Стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності використовує аналіз фактичної поведінки вчителя: вивчення та врахування його потреб і дій, умов праці, заробітної плати і т.д. І чим конкретніше й наочніше виражений стимул, чим очевиднішою є можливість реалізації потреб суб'єкта, тим більш інтенсивну діяльність можна очікувати від педагогічного працівника. Цей підхід дозволяє розрізнати стимули самоосвітньої роботи не тільки за змістом, а й за глибиною впливу на творчу активність учителя, оскільки наявність і дія основних потреб людини є постійними й об'єктивними.

Найважливішими ознаками стимулу є його узагальненість, усвідомленість, інтенсивність, стійкість, дієвість. Стимули самоосвітньої діяльності, перебуваючи у взаємозв'язку завдяки об'єктивній самооцінці індивідуальності, сприяють прояву показників підвищення якості освіти та професіоналізму фахівців. Відповідно, якими є потреби, такими є і стимули: матеріальними, ідеологічними, професійними [16]. У зв'язку з цим соціальний зміст мотиваційних спонукань визначається різноманітністю, що всебічно задовольняється в життєвому просторі особистих, освітніх та матеріальних потреб. Звідси можна зробити ще один важливий висновок: у процесі стимулювання самоосвітньої діяльності вчителя необхідно здійснювати персональне врахування потреб індивіда та мотивів його діяльності. Так, зокрема, для одних фахівців стимулами самоосвітньої діяльності виступає зміст самої праці, його суспільна користь, для інших – преміювання, високий зарібок, для третіх – просування службовими сходинками, професійна кар'єра, для четвертих – потреба у творчості й пов'язана з нею звичка постійно підвищувати свою педагогічну майстерність [8]. І кожен з цих стимулів для кожного конкретного спеціаліста матиме певне значення в його педагогічній діяльності, оскільки буде забезпечувати задоволення актуальної потреби.

Існують дві основні групи стимулів, що спонукають до самоосвітньої діяльності: комплексні й вибіркові. Перші впливають на цілісний процес самоосвітньої діяльності як складові професійної спрямованості (інтерес до науки, професії, предмета, процесу

викладання). У ході самоосвітньої діяльності на різних його етапах той чи інший стимул може стати провідним. Таку групу стимулів назвали вибіркові. До них відносяться ті, що пов'язані з аналізом та оцінкою вчителем своєї праці, його статусом у колективі, перспективами професійного зростання. У результаті роботи над собою ці стимули можуть вступати у взаємозв'язки, доповнювати один одного. Із збагаченням мотивації відбуваються зміни й у процесі стимуляції, якщо він організований з урахуванням індивідуальних можливостей та особливостей учителя [12].

Комплексні стимули визначають ефективність всього процесу самоосвітньої діяльності і становлять групу комплексних мотивів [10]. Саме вибіркові стимули впливають на окремі мотиви; вони можуть стати провідними на тому чи іншому етапі самоосвітньої діяльності, якщо на них діють відповідні стимули.

Таким чином, очевидно, що мотиви і стимули пов'язуються безпосередньо завдяки етапів самоосвітньої діяльності (провідні для певного етапу) та опосередковано передусім цілісному самоосвітньому процесу (зв'язок комплексних мотивів і комплексних стимулів) [4].

Вважаємо, що специфічне призначення двох видів стимулів визначається цілеспрямованим характером самоосвітньої діяльності щодо задоволення потреб сучасного педагога-музиканта в побудові індивідуальної програми самоосвітньої діяльності. Тобто стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності не просто збагачує наявні мотиви професійного зростання – воно породжує нові мотиви за рахунок переходу стимулів у мотиви. При цьому, чим вищий рівень творчої діяльності, тим більш різноманітною і стійкішою є самоосвітня діяльність, тим частіше стимули переходять у мотиви, а зовнішня стимуляція – у самоосвітню діяльність. Стимули зумовлюють підтримка колег, адміністрації школи, методичних об'єднань, ставлення до вчителя колег і учнів, потреба у професійному самовдосконаленні, яка має індивідуально зорієнтований характер і залежить від кожної індивідуальності [4].

Таким чином, стимули розглядаємо як рушійну силу поведінки й діяльності людини, яка сприяє усвідомленню нею своїх потреб і на підставі відповідних мотивів допомагає сформувати ієрархію особистісних професійних цінностей.

Науковці [9] наголошують, що нині наявні невирішені аспекти розглядуваної проблеми: немає універсальної класифікації стимулів професійного зростання фахівця, відсутня однаковість у визначенні ступеня впливу матеріальних і моральних чинників самоосвітньої діяльності.

Проблема стимулювання є однією із провідних у сучасній психолого-педагогічній науці. Стимулюванню мотивації як засобу підвищення професійного рівня спеціаліста присвячені роботи С. Вершловського [2], С. Елканова [6] та ін.

А. Вербицький [14] стверджує, що стимулювання спрямовується на активізацію та регулювання навчально-професійної діяльності, посилення мотиваційної сфери індивіда.

Ю. Бабанський трактує значення дефініції "стимулювати" як "здійснювати збудження, спонукати до активної діяльності, надавати поштовху, імпульсу думки, почуттю та дії" [1, с. 99-106], що ґрунтується насамперед на формуванні позитивної мотивації до педагогічної роботи.

Приєднуємося до таких положень учених, оскільки вважаємо, що стимулювання є спонуканням до самоосвітньої діяльності, заснованій на основі особистих професійних мотивів.

Вагоме значення для теорії стимулювання має класифікація й аналіз стимулів, здійснений О. Шукліною [19]. Дослідниця наголошує на вагомості стимулювання в ефективності процесу самовдосконалення, на стійкому спрямуванні до самоосвітньої діяльності на основі низки стимулів: перспективи, суспільної значущості, емоційних та інших чинників об'єктивного характеру.

Стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності є дієвим засобом, який послідовно і глибоко охоплює мотиваційно-вольову сферу фахівця, унаслідок чого відбувається активний процес перетворення зовнішнього впливу на внутрішній поштовх, дію.

Стимулювання повинне базуватися на оптимістичній концепції, орієнтації на потенційні можливості і здібності, які закладені в самій індивідуальності та виходять із того, що творча сила педагога здатна перетворити його з об'єкта впливу на суб'єкт особистого розвитку [4].

Залежно від характеру впливу стимулювання вчені виокремлюють безпосереднє стимулювання (інтерес, заохочення, успіх), спрямоване на постійний процес самовдосконалення, викликане активністю спеціалістів [4]. Тобто за допомогою зовнішньої діяльності відбувається вплив на внутрішню, стаючи перспективним стимулюванням, яке пов'язане з реалізацією пріоритетних цілей у професійній стратегії майбутнього. Використання різних видів стимулювання до мотивації самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва здійснюється на засадах індивідуально-типологічного підходу.

Узагальнюючи вищесказане, наголошуємо: стимулювання мотивації як спонукання до активної дії ґрунтується на формуванні, активізації розумових дій, інтересу до самостійної пізнавальної діяльності, кінцевою метою якого є виникнення в людини стійких особистісних і професійних мотивів та потреб. Тобто стимулювання стає ефективним і дієвим засобом, який послідовно і глибоко охоплює мотиваційну сферу, тому активно відбувається процес перетворення зовнішнього впливу на внутрішній поштовх. Розглядаючи стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності як процес, учені наголошують на наявності суб'єкта, діяльність якого стимулюють, і суб'єкта, який стимулює. У самоосвітній діяльності як стимульованим, так і стимулювальним суб'єктом є одна й та ж людина.

Отже, стимулювання передбачає вплив на особистісну (зростання особистісних і професійно важливих якостей), когнітивну (формування широкого спектру теоретичних і практичних знань із музично-педагогічної та виконавської діяльності вчителя музики), операційно-технічну (виконавські вміння) сфери педагога-музиканта.

Оскільки стимули можуть посилювати або послаблювати силу мотиву, науковцями було відокремлено види стимулювання, що впливають на посилення мотивів [5]: схвалення, моральне заохочення, матеріальне заохочення, змагання (наприклад, участь у фаховому конкурсі "Учитель року"), присутність інших людей, успіх, соціально-психологічний клімат, суспільна увага, привабливість об'єкта потреби, привабливість змісту діяльності, наявність перспективи, конкретної цілі, прогноз та активність людини, функційні стани.

На думку вченої Т. Шамової [18], у навчанні дорослих необхідно використовувати весь комплекс видів стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності, орієнтуючись на освітні запити педагогів, оскільки стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності спонукає людину до досягнення поставленої мети без прямого зовнішнього впливу, відносячись до внутрішніх рушійних сил індивіда.

Досліджуючи проблему взаємодії морального стимулювання самоосвіти і якості праці, О. Шукліна підкреслює переваги заохочення, ґрунтуючись на забезпеченні духовних потреб працівників, схвалення їхніх професійних успіхів [19].

Результативність стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності оцінюється рівнем збагачення педагогічних працівників науковими та практичними знаннями; комплексним взаємозв'язком мотивів і стимулів; оволодінням педагогічною технологією та культурою самостійного наукового дослідження. Це зумовлює визначення педагогами-музикантами рівня самоосвітньої діяльності, її стимулів і мотивів. Рівень стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності визначається успіхами і труднощами вчителя музичного мистецтва, залежить від тих інновацій, які він сприймає й реалізовує на практиці. Для визначення успішності стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності важливо враховувати, як виражаються стимули в діяльності та поведінці фахівця: бажання навчатися,

приклад і вплив колег, організація чітко структурованої роботи у школі, довіра, новітня інформація, належне середовище, можливість самостійно експериментувати, досліджувати, відповідальність, визнання в колективі, схвалення.

Важливою для практичного здійснення стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності є діагностика мотивів професійного зростання з метою встановлення провідного мотиву або комплексу мотивів, основного стимулу, що найбільшою мірою може посилювати стимулювання самоосвітньої діяльності. Чим більш актуальним є мотив і ширшим його зв'язок із зовнішніми факторами, тим більш стійкою є самоосвітня діяльність.

Як основні напрями стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі ППО розглядаємо:

- **соціально-психологічний напрям** (розвиток усвідомленого позитивного ставлення та підвищення інтересу до постійної самоосвітньої діяльності, формування потреби і здатності до самовдосконалення, спрямованість до інновацій);
- **дидактичний напрям** (розвиток здатності вчителя до самовизначення й самореалізації в ході самоосвітньої діяльності в системі ППО);
- **психолого-педагогічний напрям** (набуття нового психолого-педагогічного досвіду самоосвітньої діяльності на основі оволодіння психолого-педагогічними науками);
- **навчально-методичний напрям** (засвоєння нового продуктивного досвіду самоосвітньої діяльності й досягнення більш високого рівня самоосвітньої діяльності вчителя);
- **художньо-естетичний напрям** (розвиток художньо-естетичного досвіду педагога);
- **духовний напрям** (формування духовного світогляду вчителя).

Результатом впливу різних напрямів стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в післядипломній педагогічній освіті стає формування об'єктивної самооцінки, яка сприяє розвитку педагогічної творчості, забезпечує взаємозв'язок стимулів і мотивів в умовах безперервного професійного самовдосконалення.

Окрім цього, стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності сприяє саморегуляції поведінки, визначає спрямованість мислення, почуттів і волі індивіда, його ставлення до своїх професійних обов'язків, спонукає до активної педагогічної праці, яка ґрунтується на формуванні стійких пріоритетних мотивів, інтересу до музичного мистецтва як предмета.

Узагальнюючи фундаментальні дослідження цієї проблеми, вважаємо, що **стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва доцільно розглядати як педагогічну умову, спрямовану на активізацію розумових дій, інтересу до самостійної пізнавальної діяльності, кінцевою метою якої є виникнення та закріплення стійких мотивів і потреб до самоосвітньої діяльності.**

Оцінюючи використання стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності як засобу підвищення професійного рівня вчителів музичного мистецтва на основі вдосконалення змісту їх навчання, дійшли висновку, що доцільним є перехід від науково-методичної спрямованості сутності освітніх дисциплін до науково-дослідної, яка передбачає творчість учителів, виникнення мотивів самоосвіти, стимулів розвитку. Тобто **ефективність самоосвітньої діяльності оцінюється за такими критеріями:** зростання творчо працюючих учителів завдяки збагаченню науковими й практичними знаннями; стійкість їхньої самоосвітньої діяльності; взаємозв'язок мотивів і стимулів. Це дозволить більшою мірою враховувати освітні запити вчителів музичного мистецтва, специфіку їх фахових завдань, професійних труднощів.

Висновки. Таким чином, стимулювання мотивації до самоосвітньої діяльності вчителів музичного мистецтва в системі післядипломної педагогічної освіти відбувається на основі створення творчої атмосфери, підвищення інтересу до процесу навчання та самоосвітньої діяльності, удосконалення практичних умінь та навичок самоосвітньої діяльності, необхідних для цілеспрямованої педагогічної праці вчителя музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований : дидактический аспект / Ю.К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1982. – 192 с.
2. Вершловский С.Г. Становление андрагогики как науки / С.Г. Вершловский // Педагогика. – 2012. – № 5. – С. 35–44.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский ; под ред. В.В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
4. Гиро А. И. Мотивация и стимулирование самообразования учителей в системе повышения квалификации : автореф. дис. на получение научной степени кандидата пед. наук : специальность 13.00.01 – "Общая педагогика" / Анатолий Иванович Гиро. – Минск, 1994. – 18 с.
5. Декерс Л. Мотивация : теория и практика. Расширенный курс / Л. Декерс. – М. : Гросс-Медиа, 2007. – 637 с.
6. Елканов С.В. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя : учеб. пособие [для студентов педагог. ин-тов] / С.В. Елканов. – М. : Просвещение, 1989. – 189 с.
7. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя / В.И. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1987. – 160 с.
8. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк ; під ред. Л.М. Проколієнко. – К. : Радянська школа, 1989. – 612 с.
9. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. – М. : Высшая школа, 1990. – 119 с.
10. Лернер И.Я. Проблема познавательных задач в обучении основам гуманитарных наук и пути их исследования / И.Я. Лернер // Познавательные задачи в обучении гуманитарным наукам. – М. : Педагогика, 1972. – С. 5–36.
11. Маслов В.І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами : навчальний посібник / В.І. Маслов В.І. – Тернопіль : Астон, 2007. – 150 с.
12. Найн А. Я. Современный словарь-справочник молодого исследователя / А.Я. Найн, З.М. Уметбаев. – Челябинск ; Магнитогорск, 2007. – 116 с.
13. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості : сфера музичного мистецтва : навч. посібн. / О.М. Олексюк, М. Ткач. – К. : Знання України, 2004. – 264 с.
14. Орлов А.Б. Развитие теоретических схем и понятийных систем в психологии мотивации / А.Б. Орлов // Вопросы психологии. – 1989. – № 5. – С. 24–29.
15. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
16. Психология с человеческим лицом : Гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / под ред. Д.А. Леонтьева, В.Г. Щур. – М. : Смысл, 1997. – 335 с.
17. Психологічна енциклопедія / автор-упорядн. О.М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
18. Шамова Т.И. Активизация учения школьников / Т.И. Шамова. – М. : Педагогика, 1982. – 208 с.
19. Шуклина Е. А. Технологии самообразования : социологический аспект / Е.А. Шуклина // Общественные науки и современность. – 1999. – № 5. – С. 141–150.

Дубровина И.В. Стимулирование мотивации к самообразовательной деятельности учителей музыкального искусства в системе последиplomного образования

В статье рассмотрен методологический аспект стимулирования мотивации к самообразовательной деятельности, которая является педагогическим условием организации самообразовательной деятельности с целью обеспечения высокого уровня профессионального самосовершенствования. Указаны направления и особенности стимулирования положительной мотивации к самообразовательной деятельности учителей музыкального искусства в системе последиplomного образования, направленные на становление инновационного педагогического мировоззрения, формирования устойчивой мотивации к непрерывному образованию.

Ключевые слова: стимулирование мотивации, самообразовательная деятельность, направления формирования мотивации, профессиональное самосовершенствование.

Dubrovina, I.V. Fostering Motivation to Self-Education of Music Teachers in the System of Postgraduate Education

The methodological aspect of increasing motivation for a self-educational activity, which is one of the pedagogical conditions of self-educational activities that ensures a high level of professional self-improvement, is outlined in the article. The vectors and special methods, which foster positive motivation to a self-educational activity of music teachers in the system of postgraduate education, are described. Active learning methods, which are aimed at the establishment of an innovative pedagogical outlook as well as the formation of stable positive motivation for continuing education, are also proposed in the article.

Key words: increasing motivation for a self-educational activity, directions in strengthening motivation, professional self-improvement.